

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Tivadar

Detomor: psihoanalitična rekonstrukcija

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Tivadar

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Detomor: psihoanalitična rekonstrukcija

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Milena, Vlado, hvala, da sta moja starša,
mamca, hvala, da ste bili z mano,
Ana, Stanko, hvala, da vama je mar,
Dina, hvala, da me vedno razvedriš.

Karmen, hvala, da ste v meni vzbudili zanimanje za psihoanalizo. Hvala za vse napotke
in oporo tekom pisanja.

Gospa Pečar, hvala za lekturo.

Detomor: psihoanalitična rekonstrukcija

Detomor predstavlja za družbo enega izmed najtežje razločljivih zločinov. V pričujočem delu, z namenom prikaza možne razlage dejanja detomora, skušamo zato ugotoviti vzrok za dejanje. Dejanje detomora stori specifična ženska – mati, in tako vzrok za dejanje iščemo v vsebinah konstitucije njene subjektivnosti. V ta namen rekonstruiramo razvojno zgodovino konstitucije subjektivnosti ženske. Pri tem izpostavimo dve ključni točki vzpostavljanja subjektivnosti. Predojdipsko fazo razvoja subjektivnosti, ki je faza identifikacije in hkrati faza nastanka možnih fiksacij in dispozicij, ki tako determinira ves nadaljnji potek življenja subjekta. Nadalje pogledamo na točko vzpostavitve subjektivnosti, ki je točka simbolne kastracije in ima status prvotne travme, ter hkrati odraža možno točko fiksacije in vzpostavitve patološke subjektivnosti. S Freudovim konceptom prisile ponavljanja nadalje pokažemo, da je možen vzrok dejanja detomora ponovitev lastne simbolne kastracije ženske (matere), ki je posledica preboja travmatičnega vtisa zaradi fiksacije na točko simbolne kastracije. Hkrati predstavimo kaj samo dejanje detomora pomeni za detomorilko. Pri iskanju vzroka se opiramo na metodo psihoanalize kot interpretativne prakse in metodo komparativne analize virov.

Ključne besede: detomor, prisila ponavljanja, simbolna kastracija, subjektivnost.

Infanticide: psychoanalytic reconstruction

In any society, infanticide is one of those crimes which are the most difficult to explain. Identifying antecedents for infanticide and development of the possible explanations is therefore the aim of this thesis. The act of infanticide is committed by a specific woman – a mother; therefore we look for reasons underlying the act in the context of the constitution of her subjectivity. For this task we reconstruct the historical development of the female subjectivity marked by the two key events: firstly, the pre-Oedipal phase as the phase of identification and development of possible fixations and dispositions, which determine the future life of a subject. Further, we examine the very event of establishing subjectivity which is marked by the symbolic castration as the primal trauma and which also represents possible ground for fixation and development of a pathological subjectivity. Additionally we rely on Freud's repetition compulsion concept to argue that a possible cause for committing infanticide can be the repetition of a woman's (mother's) symbolic castration as a consequence of the penetration of the traumatic mark caused by the fixation on the event of symbolic castration. We also show what the act of infanticide signifies to the perpetrator. The thesis relies on the method of psychoanalysis as the interpretation practice and the method of comparative analysis of available theoretical sources.

Key words: infanticide, repetition compulsion, symbolic castration, subjectivity.

Kazalo

UVOD	6
1 DETOMOR	8
2 NOSEČNOST IN MATERINSTVO TER REGRESIJA V INFANTILIZEM	10
3 PREDZGODOVINA OJDIPOVEGA KOMPLEKSA	11
3.1 IDENTIFIKACIJA	12
3.2 DRUGA RAVEN IDENTIFIKACIJE – AMBIVALENTNOST	13
3.2.1 Ambivalenten odnos matere do otroka	13
3.2.2 Ambivalentnost identifikacije	14
3.3 PRIMARNI ODNOS MATI-DEKLICA	16
4 KASTRACIJSKI KOMPLEKS	18
5 VSTOP V SIMBOLNI RED	21
5.1 POSLEDICA VZPOSTAVITVE MANKA V SIMBOLNI IDENTIFIKACIJI ALI VZNIK ŽELJE	22
5.2 INFANTILNA SEKSUALNA TEORIJA: PENIS/FALOS = OTROK	22
5.3 »MANKO-V-BITI«: »MANKO-V-ŽENSKI« – »NE-VSA« – »NE-IMETI«, »IMETI«	24
6 PRISILA PONAVLJANJA	26
7 OBNOVITEV TRAVMATIČNEGA DOGODKA IN PONOVI TEV SIMBOLNE KASTRACIJE	29
8 SKLEP	34
9 LITERATURA	36

UVOD

Detomor moderni zahodni družbi predstavlja enega izmed najtežje razložljivih zločinov. Nedavno smo bili tudi v slovenskem prostoru priča dvojnemu detomoru.¹ Ob takih dejanjih se neizogibno poraja vprašanje, zakaj mati ubije lastnega otroka. V tem vprašanju pa je impliciran sam cilj pričujočega dela, ki nas v iskanju odgovora napoti v znanost psihoanalize, ki je vzniknila prav v iskanju skritih vsebin specifičnih pojavov in s tem že v svojem izvoru merila na skrite vzroke (Miller 2001, 21). Tako smo se v psihoanalitični maniri podali na pot iskanja izvora skrite vsebine dejanja ženske – detomorilke, ki jo začenjamo na točki prvotne nemožnosti polnega obstoja sleherne subjektivnosti, in ki nas bo zaradi nečesa, kar Freud (1987) povzame z »večnim vračanjem istega«, popeljala nazaj na prav to točko, točko prvotne nemožnosti, v kateri pa se prav »blešči« vzrok slehernega in tako tudi specifičnega dejanja detomora. Iskanja vzroka se lotevamo s kvalitativno in komparativno analizo primarnih in sekundarnih virov teoretske psihoanalize.

Freud (1987) v enem svojih matapsiholoških spisov Onstran načela ugodja razdela koncept prisile ponavljanja, po katerem se lahko v subjektivnem nezavednem, zaradi nekega travmatičnega doživetja v njegovem infantilnem življenju, fiksira nek vtis, ki lahko kasneje, zaradi pritiska specifičnega nagona – gona smrti ali neugodja zunanje zaznave, prizadeti subjekt vedno znova vrača v travmatično situacijo in hkrati v njeno ponavljanje. Ta Freudov koncept je »rdeča nit« in hkrati osnova našega raziskovalnega vprašanja, za katerega zastavitev pa moramo najprej na kratko predstaviti nekaj ključnih konceptualnih izhodišč.

Subjektivnost se v psihoanalizi konstituira skozi dve ključni točki razvoja subjekta. Gre za predojdipsko fazo in simbolno kastracijo² oziroma za raven imaginarnega in točko vstopa v simbolni red.³ Predojdipska faza ali imaginarno subjekta, pripravlja podlago subjektive subjektivnosti in s tem determinira ves nadaljnji potek njegovega življenja

¹ Mišljen je primer Kristine Mislej, ki je v noči z 28. na 29. marec zadavila hči in sina (Cvetek 2009).

² Po Freudu.

³ Po Lacanu, ki izhaja iz Freuda.

(Freud 1991a, 25). Simbolna kastracija ali točka vstopa v simbolni red pa je v subjektivnem življenju ključen prelom, ki pomeni separacijo od primarnega objekta želje – matere, in s tem vzpostavitev njegove subjektivnosti (Rose 1991, 130), ki je v nasprotju z imaginarnim subjekta, v katerem ta ne zaznava diferenciranosti lastnega telesa od drugih subjektov/objektov, tako obeležena z diferenciacijo (Lacan 2004, 48). Prelomni točki Freud pripiše status prvotne travme, ki zaradi penisa oziroma falosa, ki stoji na prelomu, žensko zaznamuje z mankom le-tega (Rose 1991, 133) in s tem v njej vzbudi željo, ki preko infantilne seksualne teorije penis/falos = otrok, preraste v željo po otroku (Freud 1991b, 10).

Ženska v nosečnosti in materinstvu podleže regresiji v infantilizem (Wiese 1993, 40), s tem pa rojenega otroka, ki ji v imaginarnem predstavlja falos, dojema kot podaljšek lastnega telesa (Hus 2001, 128).

Iz povedanega izhaja raziskovalno vprašanje pričujočega dela, v katerem se sprašujemo, ali je detomor posledica fiksacije ženske na točko simbolne kastracije, zaradi česar žensko prisila ponavljanja, do katere pride ob otrokovi separaciji od nje, vrne v travmatično doživetje lastne separacije, s tem pa v ponovitev simbolne kastracije, ki zaradi regresije in infantilne seksualne teorije vodi v uboj otroka.

V poskusu razvoja neke »teorije« detomora, ki sloni na konceptu prisile ponavljanja, bomo v pričujočem delu, s pomočjo nekaterih Freudovih konceptov raziskali izvor patološke subjektivnosti detomorilke in s pomočjo Lacanovih strukturnih razlag le-te, poiskali vzrok za dejanje detomora.

1 DETOMOR

Splošno vzeto je s pojmom detomor mišljen uboj ali umor otroka vseh starostnih skupin, ki ga stori njegova mati (Rohde 2006, 4).

Psihiatrija pri pojmovanju detomora poudarja, da je dejanje storjeno pod vplivom različnih psihopatoloških in psihosocialnih okoliščin storilke (Rohde 2006, 4). Uboj otroka s strani njegove lastne matere velja v psihiatriji za tragičen rezultat neke individualne konfliktna situacije ženske, v kateri prizadeta ženska ni videla drugega izhoda (ibid., 1). Tako psihiatrija pri pojasnjevanju možnih vzrokov dejanja detomora izhaja iz tega, da je do uboja otroka prišlo zaradi izrednih psihičnih konstitucij subjektivnosti ženske in le na podlagi neke, iz te izhajajoče, nenavadne konfliktna situacije. Pri tem izpostavlja tudi različne motive za različne poteke in konstelacije dejanj ter subjektivne predispozicije, ki se kažejo v psihičnih motnjah (ibid., 10). Salecova pri tem poudarja, da se v psihiatriji z današnjimi diskusijami o poporodni depresiji »pojavi tudi mnenja, da porod pri materah povzroči posebno tesnobo« (Salec 2002, 28). Psihiatrija tako »govori celo o t. i. *post-traumatic stress disorder*, ki ga povzroča rojevanje« (ibid.). Tako se pogosto »zdi, da je vzrok detomora, ki ga mati zagreši takoj po rojstvu otroka, prav depresija ali pa tesnoba« (ibid.).

Annegret Wiese (1993), ki je opravila obsežnejšo psihoanalitično študijo o detomoru poudarja, da je pri obravnavi detomora ključen vzrok za dejanje potrebno iskati v razvojnih motnjah ženske, ki pridejo do izraza z regresijo v infantilizem v času njene nosečnosti in materinstva.

Po Freudu je potrebno vzroke za subjektova dejanja iskati v potlačenih duševnih vsebinah, saj vzroki izhajajo iz odgojenih učinkov, »ki so *Nachträglich*, ki se sprožijo *après-coup*, *a posteriori*, ob nekem drugem dogodku« (Miller 2001, 21–22). Freudovski vzrok se torej išče v luči predoidipske in oidipske strukture (ibid., 22), na kar se pri razlagi zločinov opira tudi zgodnji Lacan, ki pravi, da je »tisto, kar jih dela za morbidne, [je] njihov simbolni karakter. Psihopatološka struktura se ne nahaja v kriminalni situaciji,

ki jo izražajo, temveč v nerealnem načinu njihovega izražanja« (Lacan v Salecl 2002, 26). Kasneje Lacan z razširitvijo pojmovanja človekove subjektivnosti⁴ razširi tudi pojmovanje zločina in tako postane »zločin hkrati tisto, kar se dotika realnega⁵ v smislu manka, ki zaznamuje tako subjekt kot simbolni red« (Salecl 2002, 26).

Današnja psihoanalitična raziskovanja poroda in materinstva v navezavi na detomora poudarjajo predvsem pomen travm, »ki jih, v trenutku rojstva in še posebej po njem, v obliki poporodne depresije doživljajo matere« (Salecl 2002, 28), pri čemer »je problem predvsem v posebni izgubi, ki jo doživljajo [matere]« (ibid.). Lacanovska psihoanaliza se tako danes osredotoča na problem strukturnega manka, ki zaznamuje subjekt (ibid.). Pri tem pojmovanju je pomemben tudi Lacanov pojem realnega, ki v smislu nesimbolizabilnega jedra zadeva tudi nek užitek. V umorih pa »pogosto igra pomembno vlogo tudi poseben problem, ki ga ima subjekt tako s svojim užitkom kot tudi z užitkom Drugega« (ibid., 26).

V psihoanalizi, kot pravi Miller (2001, 36), gre za to, da se pri proučevanju raznih dejanj poišče vzrok za dejanje v tem, kar »je izrečeno prek družinske zgodbe« subjekta, ki je zgodba o separaciji, travmi ob izgubi primarnega objekta, fantazmah in pomenih, ki so s tem povezani, konstituciji subjektivnosti pod temi vplivi in o užitku, ki ga je subjekt iz tega pridobil. Preko družinske zgodbe tako lahko najdemo skriti vzrok za specifična dejanja, torej tudi za dejanje detomora.

Tako se bomo v našem proučevanju vzroka detomora oprli temeljnih konceptov freudovske in lacanovske teoretske psihoanalize, pri čemer bomo najprej pogledali, kaj se dogaja z žensko v nosečnosti in materinstvu, ter izhajajoč iz tega, nadalje proučili, kje leži morebitni vzrok za patološkost njene subjektivnosti, ki lahko vodi v dejanje detomora.

⁴ Subjektivnost se giblje na ravni imaginarnega (fantazmatska podoba), simbolnega (subjekt skozi govorico) in realnega (kar je nesimbolizabilno) (Balažic 2006/2007).

⁵ Gre za nesimbolizabilno realno, kar pomeni, da leži onstran *automaton* – mreže označevalcev (Lacan 1996, 53).

2 NOSEČNOST IN MATERINSTVO TER REGRESIJA V INFANTILIZEM

»Hodim noseča s svojo materjo. Imam jo v svojem trebuhu. Sama se nahajam v trebuhu svojega otroka, ki je moja mati. Moja mati v meni, jaz v materi, otrok nekakšna krogla okoli naju« (Gambaroff v Wiese 1993, 40).

Zgornji citat so sanje nosečnice, ki jih je pri proučevanju medsebojnih odnosov zabeležila Gambaroffova in nazorno prikazujejo specifičen proces, ki ga doživijo ženske ob lastni nosečnosti, regresijo v infantilizem.

Benedekova pri proučevanju starševstva kot razvojne faze ugotavlja, da se v nosečnosti in ob porodu reaktivira zgodnji odnos ženske do lastne matere. Po Kleinerju gre pri tem za specifičen proces regresije ženske v infantilni odnos do matere, pri čemer se pri ženski obnovijo in reaktivirajo njeni primarni občutki (Wiese 1993, 40). Benedekova nadalje ugotavlja, da začetno fazo materinstva, vključno z nosečnostjo, spremlja regresija k oralni fazi (libidinalnega) razvoja. Pri tem pride do obnovitve samopredstav in objektnih predstav, ki so bile integrirane v oralni fazi nosečnice in do obnovitve psihičnih procesov, ki imajo svoj izvor v odnosu mati-otrok v lastnem otroštvu nosečnice, torej, kot pravi Kleiner, do vznika izkustev lastnega zgodnjega otroštva. Ponovitev izkustev praviloma omogoči predelavo oralnih konfliktov in ob pozitivnih infantilnih izkustvih privede do oblikovanja stabilnega ravnovesja med materjo in otrokom (ibid., 41). Nasprotno pa odnos, ki so ga spremljale zavrnitve, v lastnem materinstvu prinaša iz nezavednega boleča in ambivalentna občutja (ibid., 40). V tem primeru je ženski predstava, da bi bila pri svojem otroku zmožna ljubečega odnosa, otežena. Lahko se sicer pojavi želja, da bi sama ravnala drugače, vendar pa je, tako Kleiner, četudi je močna, odnosu materinstva prvotno, zavedno ali nezavedno, razpoložljivo le primarno izkustvo z lastno materjo (ibid., 41). V primeru zgodnjih negativnih izkustev s prevladujočimi preživetimi razočaranji in neuspehi bo tako materina zmožnost »dajati« motena. S tem bo mati, ki je zaradi receptivnih nagnjenj degradirajoča, okrepila svoje agresivne impulze zoper lastno mater (Benedek v Wiese 1993, 41).

V nosečnosti in materinstvu pride pri ženski tudi do dvojne identifikacije. Gre za identifikacijo z rojenim dojenčkom in z materjo, ki »daje«. Posledica tega je, da se agresivnost ženske hkrati usmerja na lastno mati in zoper lastnega otroka in obenem, zaradi identifikacije z obema, tudi zoper lastni jaz (Wiese 1993, 41).

Regresija v infantilizem v nosečnosti in materinstvu ženske kaže pomen njenega primarnega odnosa z lastno materjo, saj se le-ta odraža v specifičnih situacijah. Pri obravnavani problematiki je tako za razumevanje dejanja specifične ženske – detomorilke potrebno osvetliti njen primarni odnos z materjo in njegovo specifično prekinitev, ki tvorita jedro njene patološke subjektivnosti.

3 PREDZGODOVINA OJDIPOVEGA KOMPLEKSA

Infantilni razvoj otroka je pogojen s primarnim odnosom mati-otrok. Otrok je ob rojstvu in v prvih fazah življenja neobogljeno in tako pri njem obstaja absolutna potreba po drugem, ki je njegova mati. Otrok in mati se sprva nahajata v stanju nekakšne prvotne spojenosti, zlitja. Za konstitucijo otroka kot samostojnega subjekta pa je nujno potrebna prekinitev tega zlitja. Ta se izvrši s posredovanjem tretjega, ki se imenuje oče, zakon, ime-očeta, ki otroku omogoča vstop v simbolni red in v jezik (Hus 2001, 127). Za vznik simbolnega in s tem subjekta pa je po Lacanu nujna otrokova potlačitev svojih primarnih libidinalnih gonov in opustitev prvotnega odnosa z materinim telesom (ibid., 130).

Po Freudu je stadij navezanosti deklice na mater vsebinsko zelo bogat in tako pusti za sabo številne priložnosti za fiksacije in dispozicije (Freud 1995b, 144), ki determinirajo ves nadaljnji potek življenja ženske (Freud 1991a, 25). Zato »ženske ni mogoče razumeti, če ne pretrpimo obdobja predojdipske navezanosti na mater« (Freud 1995b, 144). »Zvedba pojavov ženskega seksualnega življenja na predojdipsko fazo tako lahko da celovito pojasnitev mnogih pojavov« (Freud 1991a, 28), tudi detomora.

3.1 Identifikacija

V predzgodovini Ojdipovega kompleksa ima osrednjo vlogo identifikacija, ki je po Freudu psihični mehanizem, skozi katerega se konstituira subjekt. Je najbolj zgodnji izraz čustvene vezanosti na kako drugo osebo oziroma objekt (Freud 2007a, 284) in stremi k temu, da bi lasten jaz postal podoben drugemu jazu, ki ga je posameznik vzel za »vzor« (ibid., 249). Po regresivni poti, z introjekcijo objekta v jaz, pa postane nadomestek za libidinalno vezanost na objekt (ibid., 286). Tako je identifikacija tudi regresivni zastopnik neke opuščene objektne izbire.

Pri nastanku subjektivnosti pa je pomemben tudi Freudov vzporedni poudarek o njeni nestalnosti in razcepu. Lacanova razlaga ženskosti se zato opira na Freudov koncept nezavednega, ki »subjektu spodkopava kakršnokoli mesto gotovosti, kakršnokoli vednost v razmrju do njegovih psihičnih procesov in zgodovine« (Rose 1991, 123).

Po Lacanu se ima otrok v predojdipski fazi »za del matere in ne zaznava razločenosti med seboj in svetom« (Moi 1999, 107). Ta faza odraža imaginarno otrokove identitete, kjer otrok ne občuti nobene razlike in odsotnosti (ibid., 107). Imaginarno se uveljavi ob vstopu otroka v zrcalni stadij, ki pomeni prostorsko zajetje. Individuum – otrok preko zrcalne podobe prepozna svojo omejenost v neki sprva prazni podobi, ki se zrcali skozi mater (Lacan 2004, 43–44). Zrcalna podoba ga umesti,⁶ a hkrati njegovo identiteto razcepi na dva dela, saj se projicira v fiktivno podobo (Rose 1991, 124), v kateri privzame »imago lastnega telesa« (Lacan 2004, 45), prvi občutek koherentne identitete, ki je fantazma (Rose 1991, 124). »Otrok, ki gleda sebe v ogledalu – ali sebe v materinem naročju ali pa preprosto drugega otroka – zaznava le drugo človeško bitje, s katerim se spoji in poistoveti« (Moi 1999, 108). Prisotnost nekega subjekta/objekta otroku zagotovi njegovo resničnost (Rose 1991, 124), saj otrok samoidentifikacijo razvija skozi razliko od drugega – matere/(m)other (Hayward 1996, 284). V imaginarnem tako »ni občutka ločenega jaza, saj je 'jaz' v Drugem vedno odtujen. Zrcalni stadij torej dopušča le dvojne

⁶ Kot pravi Vogrinčeva (2002, 132) ta moment pomeni pridobitev identitete subjekta in je moment zavednega, saj se subjekt zaveda samega sebe, svoje biti.

odnose« (Moi 1999, 108). Zrcalna podoba je nadalje model funkcije ega, ki subjektu omogoča, da deluje kot »Jaz«, saj »predstavlja trenutek, ko je subjekt umeščen v neki red izven samega sebe, na katerega se bo odslej naslavljal« (Rose 1991, 124). Normalizacija tega stanja je pri otroku odvisna od kulturnega posredovanja⁷ (Lacan 2004, 48), s čimer otrok zavzame svoje mesto v simbolnem redu in »začne samega sebe opredeljevati kot nekaj, kar je ločeno od drugega« (Moi 1999, 108). Simbolno pa je red jezika in tako se otrokova »identiteta [se] vzpostavlja v jeziku, vendar le za neko ceno. Identiteta se premešča in jezik govori izgubo, ki stoji za tem prvim momentom simbolizacije« (Rose 1991, 125). »Govoreči subjekt, ki pravi »jaz sem«, v resnici pravi 'jaz sem on(a), ki je nekaj izgubil(a)' – izguba je materino telo, identiteta z njo« (Moi 1999, 108). Simbolizacija se torej obrača na objekt kot odsotnost in »se začne, ko otrok prvič dobi občutek, da lahko nekaj manjka« (Rose 1991, 125), saj jezik deluje le tako, da poimenuje kak objekt v njegovi odsotnosti (ibid., 125). Govoreči subjekt začne obstajati le zato, ker potlači svojo željo po izgubljeni materi (Moi 1999, 108). Potlačitev pa ustvari subjektovo nezavedno (ibid., 109). Ta drugi moment, simbolizacija, »pomeni izgubo, manko, izginotje identitete subjekta«, ker pa je hkrati moment vznika nezavednega, se subjekt te »izgube, tega manka, izginotja njega samega, njegove biti ne zaveda« (Vogrinc 2002, 132).

3.2 Druga raven identifikacije – ambivalentnost

3.2.1 Ambivalenten odnos matere do otroka

Mnoge matere imajo konfliktno oziroma ambivalentno odnose do svojih otrok (Salecl 2007, 109). Ambivalentnost izhaja iz njihovega lastnega primarnega odnosa z njihovimi materami. Vendar pa, kot pravi Salecova (2007, 109), ambivalenten materin odnos do otroka ni problematičen, dokler ne pride do skrajnosti enega od dveh polov ambivalence, bodisi pretirane materine ljubezni ali njenega izrazitega sovraštva. Kadar v primarni identifikaciji deklice z materjo pride do ovir zaradi skrajnosti enega od obeh polov, pride

⁷ »Človeški kulturi in življenju v družbi vlada simbolni red, vstop vanj pa pomeni sprejeti falos kot znak pomanjkanja, reprezentacijo zakona-očeta« (Moi 1999, 107).

do ovir in motenj pri gradnji identitete ženske, kar ima v njenem lastnem materinstvu različne učinke na odnos do otroka (Wiese 1993, 44).

Pri tem je pomembno izpostaviti, da bo otrok občutil sovraštvo matere neodvisno od tega, ali le-ta neposredno dopusti sovraštvo v svoja dejanja ali ne. Po Spitzu lahko matere, ki so do svojega otroka odklonilne, že skozi sam način, kako novorojenca držijo, ga premikajo, položijo k prsim ... na njegovi strani priključijo resne motnje splošnega počutja (Wiese 1993, 65).

Problem ambivalentnega odnosa matere do otroka v navezavi na identifikacijo je v tem, da gre pri sami identifikaciji, kot smo pokazali zgoraj, tako v Freudovem pojmovanju identifikacije, kakor tudi v Lacanovem pojmu zrcalnega stadija, za introjekcijo primarnega objekta, ki pa, kot pravi Lacan (v Rose 1991, 124), ni omejena le na »vidno, temveč tudi na to, kar otrok sliši, česar se dotika ali kar hoče«. Tako je na eni strani ambivalentnost matere pri konstituciji otroka kot subjekta ključna za njegove samoreprezentacije, po drugi strani pa je tudi sam odnos otroka do matere izrazito ambivalenten. Preden preidemo torej na ambivalentnost identifikacije, poudarimo še, da se v identifikaciji otrokova ambivalentnost z materino ambivalentnostjo tako še izdatno okrepi.

3. 2. 2 Ambivalentnost identifikacije

Freud ugotavlja, da je »identifikacija deklice z materjo že od začetka ambivalentna in se kasneje lahko obrne k izražanju nežnosti, pa tudi k želji po 'odstranitvi tekmeča'« (Freud 2007a, 284). Predojdipska intenzivna navezanost deklice na mater, ki si jo vzame za vzor, je izrazito ambivalentna in je »tako nežne kot sovražno-agresivne narave« (Vogrinc 2000, 192). To součinkovanje identifikacije in ambivalence izhaja iz prve oralne faze libidinalne organizacije otroka, kjer seksualna dejavnost še ni ločena od sprejemanja hrane in nasprotja znotraj nje še niso diferencirana (Freud 1995a, 77). Zaželeni in cenjeni objekt se v tej fazi poje, s tem pa inkorporira in uniči (Freud 2007a, 284). Freud tako ugotavlja, da je »v prvi fazi ljubezenskega življenja [je] ambivalentnost očitno pravilo« (Freud 1991a, 32), saj objektna ljubezen kaže polarnost med ljubeznijo (naklonjenostjo)

in sovraštvom (agresijo). Seksualni nagon, ki sprva še ni diferenciran, pa vsebuje sadistično kompetenco, ki se lahko osamosvoji in kot tak meri na poškodovanje objekta (Freud 1987, 290).

Z dekličinim vstopom v kastracijski kompleks,⁸ ki ga spremlja potlačitev in premestitev razmerja nežne navezanosti na mater v nezavedno, pride v dekličinem zavednem do okrepitve in udejanjenja sovražne naravnosti do matere iz prejšnje faze (Vogrinc 2000, 192). Mati tako postane njena tekmica, hoče jo odstraniti in privzeti njeno mesto ob očetu (Freud 1995b, 154). Sovraštvo »lahko postane precej očitno in se obdrži vse življenje, lahko bo pozneje prekomerno kompenzirano, praviloma pa bo delno premagano, del sovraštva pa ostane« (ibid., 146).

Ambivalentnost se tako »pri mnogo ljudeh [...] ohrani skozi vse življenje« (Freud 1991a, 32) in se ne izraža le v odnosu do prvih objektnih izbir, očeta in matere, ampak je prenešana na nadaljne objektne izbire, saj »skorajda v vseh primerih intenzivne čustvene navezanosti na določeno osebo ugotovimo, da se za nežno ljubeznijo skriva nezavedna sovražnost« (Freud 2007b, 109). Tako je čustvena ambivalenca v pravem pomenu sovpadanje ljubezni in sovraštva do istega objekta in je temeljni fenomen posameznikovega čustvenega življenja (ibid., 197). Posameznik pa je lahko za ambivalenco bolj ali manj disponiran in če je ta v dispoziciji izdatno prisotna, se manifestira »prav v odnosu do najljubših oseb, tam, kjer bi to najmanj pričakovali« (ibid., 109).

V povezavi z značilnostmi ambivalentnosti identifikacije otroka z ambivalentnostjo materinega odnosa do otroka je pomembno izpostaviti, tako Bauriedlova, da pride do patološke subjektivnosti, pod pogojem materinega nepriznanja oziroma zanikanja enega od obeh polov ambivalence, pri disociaciji oziroma separaciji otroka od matere (Wiese 1993, 46–47). Preden preidemo na za nas ključni koncept – simbolno kastracijo oziroma separacijo, pa je potrebno pogledati, kako se v primarnem odnosu mati-otrok konstituira agresivno-destruktivna subjektivnost deklince.

⁸ Vstopom, s katerim se deklica odpove materi oziroma materinemu telesu.

3.3 Primarni odnos mati-deklica

Zaradi primarne odvisnosti deklice od matere je njen prvi ljubezenski objekt mati. Za normalni psihoseksualni razvoj deklice v žensko je potrebna zamenjava tega prvotnega materinskega objekta (sprva) za očeta. Pri nekaterih ženskah pa pred zamenjavo objekta obstaja faza izključne, intenzivne in strastne navezanosti na mater, ki lahko traja precej dolgo (do četrtega, celo petega leta starosti) in zavzema velik delež zgodnejga seksualnega razcveta ženske. Določeno število žensk pa celo ostane v prvotni navezanosti na mater in ne izvede obrata k moškemu (Freud 1991a, 24).

Za deklico je prekinitev primarnega odnosa z materjo in potlačitev svojih primarnih libidinalnih gonov težavna, saj je, kot pravi Irigarayeva, za žensko spolno strukturo značilna inkorporacija materinega telesa, kar jo dela melanholično. Deklica ima »mater nekako pod kožo« (Irigaray v Hus 2001, 138). »Materino telo je vnešeno v notranji prostor, ki je sicer v mediju jezika, a postvarjen oziroma utelešen, zato se njen odnos do identitete kaže kot dejansko (somatsko) stanje njenega telesa« (Hus 2001, 138).

Ženskost je torej pripisana izvorni točki – materinemu telesu, ki je nediferenciran prostor, v katerem se deklica prepozna (Rose 1991, 143). Zaradi tega je zanjo individuacija še posebej težka, saj zahteva separacijo narcistične zasedbe celotnega telesa, vključno z genitalijami. V primeru, ko mati ta del pri sebi izpostavi,⁹ se pri deklici ne more oblikovati diferencirana podoba telesa. Separacijo ovira tudi materina zavestna ali nezavedna težnja po ohranjanju navezanosti nanjo. Vendar pa mati ni vedno prisotna in ker ne more zadovoljiti vseh libidinalnih teženj otroka, se izkaže za nezadostno. S tem pride pri otroku do neizogibnih razočaranj (Wiese 1993, 70).

Na nezadostnost matere pri deklicinih libidinalnih težnjah opozarja tudi Freud. Te težnje prehajajo skozi vsa tri obdobja otroške seksualnosti in privzemajo značaj vsakega posameznega obdobja, ter se tako izražajo v oralnih, sadistično-analnih in faličnih željah, ki zastopajo tako aktivne kot pasivne vzgibe. Želje pa so izrazito ambivalentne – tako nežne kot sovražno-agresivne narave (Freud 1995b, 144) in večinoma ne morejo biti

⁹ S pretiranim izražanjem enega od obeh polov čustvene ambivalence – ljubezni ali sovraštva, s čimer deklica oblikuje podobo o vsemogočni materi.

zadovoljene (Freud v Wiese 1993, 71). Zato se preobrazijo v tesnobne predstave (Freud 1995b, 144) in postanejo vir sovražnosti otroka do matere (Freud v Wiese 1993, 71).

S tem se strinja tudi Rivierova, ki pravi, da otrok niha med »iskanjem, najdenjem, doseženjem, posedovanjem z zadovoljitvijo« in »izgubljanjem, manjkanjem, pogrešanjem, s strahom in stisko« (Riviere v Rose 1996, 78). Pri tem, kljub določeni zadovoljitvi, pride pogosteje do razočaranj, saj izguba objekta povzroči »razpoko v prvotnem narcizmu subjekta, razpoko, ki potem, v obratu, proizvede objekt kot svoj učinek« (Rose 1996, 78). »Jazova potreba po ločitvi od neugodja je tako velika, da potrebuje objekt, kamor ga lahko prežene ... Kajti to izkustvo neugodja je preveč intenzivno, da bi ga zgolj 'ubil', haluciniral kot neobstoječega« (Riviere v Rose 1996, 78).

Pomemben je tudi Lacanov poudarek, da »razmerje otroka do matere ni zasnovano preprosto na 'frustraciji in zadovoljitvi', ampak na pripoznanju njene želje« (Rose 1991, 130). Otrok si želi, »da bi bil to, kar si mati želi« (ibid., 130), »da bi bil izključna želja matere« (Lacan v Rose 1991, 130), kar pa, kot bomo videli, ni.

Predojdipska faza (libidinalnega) razvoja deklice torej preko identifikacije s primarnim objektom – materjo poda zasnovo za konstitucijo njene subjektivnosti in, kakor smo pokazali, zaradi intenzivne navezanosti na mater, ki jo spremljajo dvojni odnosi ambivalentnosti, determinira izid naslednje faze individuacije, pri kateri gre za specifično prekinitev dvojnega odnosa mati-deklica, ki lahko, zaradi agresivno-destruktivne dispozicije, privede do patološkosti subjektivnosti deklice.

4 KASTRACIJSKI KOMPLEKS

Za Freuda je kastracijski kompleks specifični moment, ki ga pripisuje posledicam anatomske razlike med spoloma. Tako pravi, da se »anatomska razlika [se] vendarle mora vtisniti v psihičnih nasledkih« (Freud 1995b, 148). Pravi, da deklica enkrat pač »odkrije svojo organsko manjvrednost« (Freud 1991a, 29) in pripozna dejstvo svoje kastracije ter s tem premoč moškega in svojo manjvrednost (ibid., 27). Deklica pripiše krivdo za svoj manko penisa materi »in ji tega prikrajšanja nikoli ne odpusti« (Freud 1995b, 148). Očitek materi, da ji ni dala pravih genitalij – da jo je rodila kot žensko, je po Freudu najmočnejši motiv za odvrnitev od nje (Freud 1991a, 31). Pri tem pride pri deklici do *Penisneid* – zavidanja penisa in želje po njegovi pridobitvi (Freud 1995b, 150). Sprva deklica kastracijo dojema kot individualno zlo usodo, pozneje pa jo razširi na posamezne otroke in posamezne odrasle, s čimer pride v njenih »očeh do precejšnjega razvrednotenja ženskosti, torej tudi matere« (Freud 1991a, 30). Ta manko matere¹⁰ kaže deklici njeno nezmožnost zadovoljitve želje po penisu (Hamon 1991, 103). Tako lahko mater kot ljubezenski objekt opusti, s tem pa začno prevladovati od nekdanj nakopičeni motivi sovraštva (ibid., 111) in tako se deklica z željo po pridobitvi penisa, ki ji ga je mati odrekla, naslovi na očeta in ga pričakuje od njega (Freud 1995b, 150).

Freud trenutku odkritja lastne različnosti, lastne anatomske manjvrednosti, pripiše status prvotne travme, v kateri se deklica dojema kot manjkava (Rose 1991, 133). Kot izraz te prvotne travme – kastracijskega kompleksa, se pri njej pojavi *Penisneid* – zavidanje penisa. *Penisneid* je tako koncept, ki poleg raznih reakcijskih tvorb¹¹ in posebnosti v obnašanju,¹² razloži tudi moč potlačitve avtoerotične naravnosti, odvrnitev od matere in spremembo objekta želje (Hamon 1991, 103).

Kot smo nakazali zgoraj, Lacan pri tem poudarja, da razmerje otroka do matere ni zasnovano preprosto na »frustraciji in zadovoljitvi«, ampak »na pripoznanju njene želje. Mati je za otroka prepovedana, kolikor prepoved zadeva otrokovo željo, da bi bil to, kar

¹⁰ Ugotovitev, da je mati kastrirana.

¹¹ Npr. kompleks moškosti.

¹² Motivi čudnih dejanj, ki bi sicer ostala nerazumljiva.

si mati želi« (Rose 1991, 130). »Tisto, s čimer se srečamo kot z dogodkom v otrokovem razvoju, je povezano z dejstvom, da se otrok ne znajde sam pred materjo in da falos prepoveduje otroku zadovoljitev njegove lastne želje, ki je želja, da bi bil izključna želja matere« (Lacan v Rose 1991, 130). Tako je po Lacanu koncept kastracije »smiseln le v navezavi na širši simbolni red, v katerem se to razmerje odigrava« (Rose 1991, 129).

S simbolno kastracijo oziroma separacijo otroka od matere se torej dvojnost razmerja med materjo in otrokom zlomi, trenutek preloma pa zastopa falos, ki »mater in otroka napotuje na dimenzijo simbolnega, ki jo opredeljuje mesto očeta« (Rose 1991, 130). Mati si falos želi, ker ga nima, saj ta pripada nekemu drugemu mestu. Čeprav falos zlomi dvoinstančni odnos, je njegov status lažen in otrok ga mora kot takega prepoznati. »Kastracija pomeni predvsem to, da se otrokova želja po materi ne nanaša *nanjo* temveč *prek* nje na neki objekt, falos, katerega status je najprej imaginaren (objekt, za katerega se predpostavlja, da zadovolji njeno željo) in zatem simbolem (spoznanje, da želje ni mogoče zadovoljiti)« (ibid.). Falos pa deluje kot reprezentacija zakona, imena-očeta, ki je »mesto izven imaginarne diade«, ki jo zlomi (ibid., 131), ter tako predstavlja trenutek razcepa (subjektov »manko-v-bit«), ki ponovno uprizarja temeljni razcep subjektivnosti. Falos tako seksualnost premesti v red simbolnega, izven katerega za Lacana seksualnosti ni mogoče razumeti. »Pomembnost falosa je v tem, da ima v razvoju človeške seksualnosti status nečesa, česar narava *ne more* pojasniti« (ibid., 132).

Pomen kastracije je po Lacanu tako vstop v simbolni red (Rose 1991, 132), ki hkrati pomeni razkrinkanje vrednosti samega falosa. »Subjekt mora spoznati, da je na mestu Drugega želja ali manko, da ni nobene končne gotovosti ali resnice in da je status falosa prevara« (ibid.). To je torej ključni pomen simbolne kastracije. Lacan pri tem še poudari, da falos sicer lahko zavzame mesto Drugega, vendar s tem hkrati nujno nakazuje negotovost vsake identitete, ki jo subjekt predpostavi na njegovi osnovi (ibid.).¹³

Tudi Freud v kasnejših delih iz ugotovitve, da je obema spoloma pomemben en sam genitalni organ – moški organ, spozna, da »ne gre torej za primat genitalnega, temveč za

¹³ Falos torej zastopa tisti trenutek, ko mora prepoved delovati (v pomenu, kdo je lahko v trikotniku mati-oče-otrok, komu pripisan), vendar v istem trenutku subjektu tudi naznani, da »'imeti' deluje le za ceno neke izgube, 'biti' pa le kot učinek razcepa« (Rose 1991, 132).

primat falosa« (Freud v Hamon 1991, 98). Tako tudi Freud kastracijo pojmuje »kot tisto izgubo, ki izhaja iz družbene konstitucije človeškega individua kot subjekta v kulturni in zgodovinski razsežnosti« (Vogrinc 2002, 138). V zahodni kulturi tej konstituciji vlada očetovski zakon, ki grozi s kastracijo, kolikor prepoveduje incest. Kot zapisana tako pojmovani kastraciji, identiteta moškega in ženskega spola nista več anatomska danost (ibid.).

Pri Freudu torej falos ni reduciran na organ, ki ga lahko označuje na imaginarni ravni kot penis. Tako se tudi z njegovega vidika seksualnost subjektivnosti nanaša na problematiko vmeščanja, problematiko »imeti« in »biti« (Hamon 1991, 116). Kljub takemu razumevanju, pa Freud kastracijo, ki zadeva ženski spol, še naprej pojmuje kot biološko razliko (Vogrinc 2002, 138).

Za Lacana pa seksualnosti ni mogoče misliti izven simbolnega in tako pojasnjuje, da je falos označevalec, ki ima prednost pred tem, kar označuje. Subjekt svojo identiteto privzame glede na falos, ki pa je z njim že simbolno določena, predpisana (Rose 1991, 132). Spolna razlika pa je tako z zakonom določena ločnica, ki svoje kategorije ustvarja in reproducira (ibid., 133).

Konstitucijo subjektivnosti kot spolne identitete subjekta, ki je simbolna identiteta, ki se vzpostavlja na osnovi simbolnega označevalca – falosa, torej ni mogoče misliti izven simbolnega. Tako bomo za razumevanje konstitucije subjektivnosti ženske pogledali Lacanov pomen simbolne kastracije, kot točko vstopa v simbolni red.

5 VSTOP V SIMBOLNI RED

Točka vstopa v simbolni red in s tem vzpostavitve subjektivnosti je, kot smo videli, akt simbolne kastracije (Rose 1991, 132). Vstop v simbolni red je pogojen s sprejetjem falosa kot reprezentacijo zakona-očeta (Moi 1999, 108), saj »očetovska metafora«¹⁴ (Rose 1991, 131) v ojdipski krizi, ki je posledica grožnje s kastracijo, razcepi diadično zvezo med otrokom in materjo »in otroku prepove dostop do matere in njenega telesa« (Moi 1999, 107). Zakon-očeta oziroma strah pred kastracijo predstavlja falos (ibid.), ki je po Lacanu označevalni znak spolne razlike, točka razcepa (Rose 1991, 132), in kot najbolj izstopajoči del možne polastitve privilegirani označevalec (Lacan 1991, 45), ki začne otroku simbolizirati ločitev in izgubo (Moi 1999, 107).

Za subjekt, v našem primeru žensko, to pomeni, da se konstituira kot delitev ali razcep, to, kar Freud imenuje razcep Jaza, razcepljen subjekt (Rose 1991, 125), ki zaradi delovanja spolne identitete kot zakona, vse individue razvrsti glede na neko razliko – ali falos imajo ali ga nimajo (ibid., 123). V tem smislu pa govorimo o razcepu kot faličnem razcepu. S tem pa je falos hkrati tudi nekaj, kar se neprestano prestavlja na mesto svoje prvotne nemožnosti, je objekt-razlog želje, ki nastopa kot utelešenje izgube, manka, in kot tisto, kar to izgubo nadomesti, manko zamaši (Vogrinc 2002, 140).

Ženskost je torej konstrukt, posredovan skozi simbolno, saj nezavedno¹⁵ subjekt iztrga iz vsakega neposrednega odnosa do telesa in ga hkrati konstituira kot falični razcep v jeziku. Tako ženska obstaja vedno zgolj v jeziku in se mora umestiti na eno ali na drugo stran tega razcepa (Cowie 1991, 167) – »imeti« ali »ne-imeti« falos. Ženska v razmerju do Drugega – moškega, zastopa razliko kot izgubo in je tako v falični definiciji konstituirana kot »ne-vsa«, »ker se falična funkcija opira na izvzetost (na 'ne'), ki je ženski pripisana« (Rose 1991, 139) ob vstopu v simbolni red.

¹⁴ Lacanov izraz »očetovska metafora« pomeni akt zastopanja (očetova prepoved zavzame mesto, ki ga prvotno opredeljuje odsotnost matere) in se nanaša na status očetovstva, čigar funkcija ni zvedljiva na prisotnost/odsotnost realnega očeta (Rose 1991, 131).

¹⁵ Do katerega vzpostavitve pride z vstopom v simbolni red.

5.1 Posledica vzpostavitve manka v simbolni identifikaciji ali vznik želje

Identiteta subjekta je po Lacanu torej zapisana neodpravljeni izgubi in je zato razcepljena in nestalna (Vogrinec 2002, 136). V primarni identifikaciji, ki pripada redu imaginarnega, se subjekt – otrok – ženska vidi v podobi celovitosti telesa. V simbolni identifikaciji pa kot ločitev od matere – Drugega, ki ji predhodi potlačitev in premestitev podobe izvirnega simbiotičnega razmerja z materjo v lastno nezavedno in nadomestitev s podobo razkosanega telesa v zavednem. S tem pride do odsotnosti izvirnega simbiotičnega razmerja z materinim telesom oziroma do vzpostavitve nekega manka (Vogrinec 2000, 168), s tem pa do vznika želje, ki prihaja iz nezavednega, saj je le-to rezultat potlačitve želje.¹⁶ Želja pa teži k polni in prisotni potešitvi, ki pa je »ne more biti, ker ni nobenega končnega objekta, ki bi lahko bil tisto, kar je za večno izgubljeno«¹⁷ in se zato nenehno giblje od enega objekta k drugemu (Moi 1999, 109). Zaradi nemožnosti zadovoljitve pa pride do večnega vračanja tega momenta, tj. realnega (Rose 1991, 125), ki je izkušeno kot halucinacija in je povezano s seksualnostjo in smrtjo, tistim, kar je za željo (Hayward 1996, 284).

Izgubljeni objekt, ki je podlaga simbolizacije, razlog in »nadomestek« želje, Lacan poimenuje »objekt mali a« (*objet a*) (Rose 1991, 138), ki pomeni različne objekte, ki si jih subjekt poželi kot nadomestek primarne želje (Moi 1999, 109). Po Freudu se tudi deklici v kastracijskem kompleksu rodi želja po zapolnitvi manka penisa, saj svojo željo naslovi na nadomestni objekt – očeta.

5.2 Infantilna seksualna teorija: penis/falos = otrok

Po Freudu deklica odpovedi penisu torej ne prenaša brez poskusov kompenzacije. Zato se z željo po penisu naslovi na očeta, s tem pa njen libido zdrsne »vzdolž simbolne enačbe – s penisa na otroka« (Freud 1991b, 10), kar Freud utemeljuje kot nezavedno enačenje. Pravi, da se v produktih nezavednega, kot so domislice, fantazije in simptomi, pojma penis in otrok med seboj komaj razlikujeta in zlahka zamenjujeta. V nezavednem sta ta

¹⁶ Primarno gre za željo po simbiotični zvezi z materjo (Moi 1999, 109).

¹⁷ To je imaginarna harmonija z materjo in svetom (Moi 1999, 109).

elementa pogosto obravnavana, kot da bi bila med seboj ekvivalentna in bi lahko nadomeščala drug drugega. Freud to podpira z dejstvom, da lahko pojma penis in otrok v simbolnem jeziku sanj, pa tudi v jeziku vsakdanjega življenja, nadomeščata skupni simbol (Freud 2006, 99).

Ta nadomestitev želje po penisu z željo po otroku pa je po Freudu tudi pogoj za deklicino subjektivacijo kot ženska. »Pogoji ženskosti so izpolnjeni šele, ko željo po penisu nadomesti želja po otroku in otrok po že stari simbolni ekvivalenci stopi na mesto penisa« (Freud 1995b, 150). To pomeni, da željo po otroku iz falične faze, kjer je služila za identifikacijo z materjo, z zlitjem želje po penisu, zamenja želja po očetovem otroku, ki je »odslej največji cilj ženske želje« (ibid.). Tako deklica zdaj vzame za nov ljubezenski objekt očeta, s tem pa mati postane objekt ljubosumja (Hamon 1991, 114). Sovražnost do matere »zdaj dobi močno okrepitev, saj mati postane tekmica, ki od očeta prejema vse to, kar od njega želi deklica« (Freud 1995b, 150). »S transferjem želje po penisu – otroku na očeta deklica vstopi v situacijo Ojdipovega kompleksa« (ibid.).

Freud torej opredeli tudi samo strukturno mesto *Penisneid*. *Penisneid* nujno predhodi želji po otroku kolikor gre za ojdipsko željo, torej željo imeti očetovega otroka. V falični fazi si tako deklica kot deček želita, da bi materi naredila otroka. Pri tem gre za aktivno željo imeti materinega otroka. Ta želja ne bo prešla na željo imeti očetovega otroka, če pred prehodom ne bo prišlo do *Penisneid*, saj je zahteva po otroku najprej naslovljena na mater. S tem, ko se obrne k očetu, nakazuje, da je za željo razočaranje in spoznanje nezmožnosti, ki je vpisana na materinsko stran – gre za dokaz o manku pri materi (Hamon 1991, 110).

Razcepljen subjekt, ki ga zaznamuje nek manko, torej teži k njegovi zapolnitvi in se zato obrača na nadomestne objekte, ki mu predstavljajo nadomestke za zapolnitev manka. Pri obravnavani problematiki – detomoru je tako potrebno pogledati, kaj za žensko pomeni specifična zapolnitev manka z otrokom.

5.3 »manko-v-bití«: »manko-v-ženski« – »ne-vsa« – »ne-imeti«, »imeti«

Ženski kot subjektu, ki se po Lacanu konstituira kot »ne-vsa« oziroma ženski, ki je po Freudu zaznamovana z nekim »manj«, ta »ne-imeti«¹⁸ porodi željo po zapolnitvi manka oziroma luknje, ki se konstituira skozi razcep njene subjektivacije (Miller 2001, 138). Gre torej za nezavedno težnjo po ponovni vzpostavitvi enosti oziroma celote, ki je subjektu – ženski pripadala v primarni oziroma imaginarni identifikaciji pred vstopom v zrcalni stadij.

Freud za subjektov temeljni »manj«, s katerim je subjekt v razmerju, poudarja dopolnila, nekakšne dobrine, ki utegnejo zapolniti luknjo tega »manj«, pri tem pa je njegov poudarek na »dobiti ga«, »posedovati ga« (Miller 2001, 138–139). Za Freuda je temeljno dopolnilo ženske otrok, ki je nadomestek manjkajočega organa – penisa oziroma falosa, ki je po Lacanu zavzel mesto Drugega.¹⁹

To pomeni, da je materinstvo eden od načinov,²⁰ kako ženska lahko preseže svoj manko s tem, da ima nekaj, kar jo naredi celo. Vendar pa po Lacanu vemo, da noben objekt ne more zapolniti manka, ki zaznamuje razcepljeni subjekt (Salecl 2007, 93). Miller tako pravi, da je materinstvo v bistvu del ženske patologije, saj »preobraziti se v mater, v Drugega zahteve,²¹ pomeni preobraziti se v tistega, ki *par excellence*, ima« (Miller 2001, 139). Biti mati pa za žensko pomeni, da obstaja kot Ženska,²² kolikor ta ima (ibid., 140), vendar pa »imeti« hkrati implicira tudi strah pred izgubo (ibid., 144), saj ni gotovo, da se lahko obdrži v tej poziciji (ibid., 141) – torej poziciji ženske, ki »ima«.

¹⁸ Freudov *Penisneid*.

¹⁹ Gre za Drugega govornice – družbeni simbolni red. S tem, ko falos zavzame mesto Drugega, nakazuje negotovost identitete subjekta na osnovi faličnega razcepa – »imeti«/»biti«.

²⁰ Za Freuda temeljni način.

²¹ Ko subjekt nekaj hoče od Drugega – ko nanj naslavlja svojo zahtevo, bo prvotno vzpostavljeni manko vztrajal in presegel vse, kar lahko Drugi subjektu da v odgovoru, saj zahteva »meri na nekaj drugega, ne na zadovoljitev, na katero poziva« (Lacan v Vogrinec 2000, 175). Ta »nekaj drugega« je objekt-razlog želje – *objet petit a*, ki se vsakič, ko Drugi na subjektovo zahtevo odgovori z zadovoljtvijo, prestavi na mesto svoje prvotne nezmožnosti (Vogrinec 2000, 175).

²² Ženska z velikim Ž kot subjekt, ki ga ne preči manko, kot taka pa ne želi, saj ima – poseduje, je »vsa«.

Tako materi otrok rabi za zapolnitev »manka-v-bitu« in jo s tem dela »celo«; kakor bi rekel Lacan (1996, 248), ji služi za oporo načina njene eksistence. Vendar pa »srečanje z Drugim govoriče sproži posebno vrsto travme, ki jo Lacan poimenuje 'trou-matisme'«²³ (Salecl 2007, 90). Gre za to, da ima mati v svojem srečanju z otrokom – Drugim problem z mankom v njem – »z dejstvom, da Drugi ni cel, marveč nekonsistenten« (ibid., 90), saj tudi njen otrok preneha proces subjektivacije, s čimer se konstituira kot razcepljen subjekt, kar hkrati pomeni, da pride do njegove separacije od nje, torej do prekinitve njune simbiotične faze oziroma zlitja.

Na tej točki torej dobimo potrditev Lacanove teze, da *objet petit a* – otrok ne more zapolniti manka v ženski – materi. Ob spoznanju tega dejstva pride pri subjektu – ženski do nečesa, kar Freud imenuje večno vračanje istega, ki je po Lacanu realno. S tem pa lahko preidemo na Freudov koncept prisile ponavljanja, ki nam bo pojasnil, kaj je pri specifični ženski s specifično predzgodovino in vstopom v simbolni red drugačnega kot pri ostalih ženskah – materah, kar jo naredi oziroma dela za detomorilko.

²³ fr. *trou* = vrzel, manko, luknja

6 PRISILA PONAVLJANJA

*si svojo strast iz sebe iztrgal
(so v tebi pognale stare strasti)
si svoj jezik zavrgel na dnu srca
(je sanjalo srce v tvojem jeziku)
si preteklost v sebi v preteklost zaprl
(ji je vratar podzavesti vrata v sedanost odprl)*
(Matičeto 2009, 13).

Freud (1987, 243) pravi, da je prisila ponavljanja pojav, ki izvira iz najglobljšega, najbolj temačnega in nedostopnega območja duševnega življenja oziroma narave nagonov in je tako močna, da lahko obide načelo ugodja. Zaradi nje pa lahko začne posameznik delovati destruktivno.

Freud ponavljanje nekega mučnega dogodka razlaga na dva načina. Pri doživetju, ki je prizadelo posameznika,²⁴ ki je ob tem ostal pasiven, se ob ponovitvi le-ta prestavi v aktivno vlogo, tako da isto stvar kljub neugodju, ki iz nje izhaja, ponavlja. To težnjo pripisuje nagonu po polasčanju, ki je postal neodvisen od tega, ali je bil povezan z ugodjem ali ne. Lahko pa je ponavljanje vezano na zadovoljitev zatiranega maščevalnega impulza do objekta oziroma subjekta, ki mu je povzročilo travmatično doživetje. S tem ima dejanje ključno vsebino. Na ta način pa nekaj, kar na sebi prinaša neugodje, postane predmet duševne predelave (Freud 1987, 252–253).

Zgodnjih travmatičnih dogodkov se posamezniki praviloma ne spominjajo, zaradi procesa potlačitve, in so jih ob določeni napetosti prisiljeni ponavljati kot doživetje sedanosti. Vsebina ponavljanja izhaja iz nezavednega potlačenega, iz infantilnega seksualnega življenja, Ojdipovega kompleksa in njegovih pritiskov, in se odvija na področju transferja (Freud 1987, 255).

²⁴ Npr. otroka.

Večina tistega, kar je zaradi prisile ponavljanja ponovno doživeto, Jazu prinaša neugodje, saj pridejo na dan učinki potlačenih nagonskih vzgibov. S tem se vračajo tudi doživetja iz preteklosti, ki ne vsebujejo možnosti ugodja in niso mogla biti zadovoljitve nagonskih vzgibov, tudi potlačenih ne (Freud 1987, 256–257). Ta doživetja izhajajo iz zgodnjega razcveta infantilne seksualnosti, ki je bil zaradi neusklajljivosti njenih želja z realnostjo in nezadostnosti otroške razvojne stopnje zapisan propadu v najmučnejših okoliščinah z občutki bolečine. Neuspeh je povzročil izgubo ljubezni, kar je subjektu zapustilo trajno okrnitev samozavesti kot narcistično brazgotino (ibid., 257). Tudi ljubeča navezanost na starše, večinoma na tistega nasprotnega spola, je podlegla razočaranju, brezplodnemu čakanju na zadovoljitev. Ob morebitnem rojstvu novega otroka je subjekt podlegel tudi ljubosumju, saj je dogodek zanj pričal o nezvestobi ljubljenega. Tudi lastni tragično resni poskus, da bi sam napravil otroka, je spodletel. To so podkrepile še ostale socializacijske tehnike, kar je subjektu povečalo obseg lastnega zaničevanja (ibid., 258).

Značajska poteza prisile ponavljanja iz infantilnega življenja lahko v kasnejšem življenju subjekta, ob travmatičnih vtisih infantilne narave, pride ponovno do preboja. Njeni vnani izrazi pa tako kažejo demonično naravo, saj so v nasprotju z načelom ugodja (Freud 1987, 272).

Prisila k ponavljanju dogodkov iz infantilnega življenjskega obdobja se tako umešča onstran načela ugodja, saj subjektu ne prinaša ugodja, ampak občutja groze in bolečine. Sama nagonška narava ponavljanja pa je po Freudu »vsemu organskemu življenju lastna težnja k ponovni vzpostavitvi nekega prejšnjega stanja«, ki ga je posameznik moral opustiti zaradi vplivov zunanjih motečih sil (Freud 1987, 273). Po Freudu vsi nagoni težijo k vzpostavitvi nečesa prejšnjega (ibid., 274), njihov cilj pa je staro, izhodiščno stanje, ki ga je posameznik nekoč zapustil in si k njemu spet prizadeva vrniti (ibid., 275).

Lacan pri Freudovem konceptu tega specifičnega nagona²⁵ na podlagi njegove vztrajnosti pojasni, da je pri tem pomemben sam proces nagona, ki hkrati razkriva »vso težavnost, ki je značilna za razmerje subjekta do Drugega« (Rose 1991, 127). Ta nagon je torej »nekaj podobnega pozivanju ali iskanju, kar vedno preseže dejanska razmerja, h katerim se

²⁵ Freud ga poimenuje nagon smrti (Freud 1987).

obrača« (ibid.), saj gre pri njem za ponavljanje, ki je nekakšno kroženje okrog objekta kot izgubljenega, njegova vztrajnost pa ga postavlja izven registra potreb in ugodja, in tako zadeva področje nekega presežka, kar Lacan poimenuje *jouissance*.²⁶ Pri Lacanu je torej poudarek na sami izgubi objekta in na nagonu kot reprezentaciji nečesa, okoli katerega kroži, pri čemer pa gre vedno za razmik in naslavljanje na Drugega (ibid.).

Do izredno intenzivnega ponavljanja travmatično doživetih dogodkov pa prihaja, ker so nezavedni duševni procesi na sebi brezčasni, kar pomeni, da čas pri njih ničesar ne spremeni (Freud 1987, 265).

S to vpeljavo Freudovega koncepta prisile ponavljanja ter na podlagi njegove in Lacanove teorije konstitucije subjektivnosti ženske lahko tako razsvetlimo problematiko detomora in dobimo vpogled v vzrok dejanja, s tem pa v dejansko tragičnost subjekta – ženske – detomorilke, ki je zaradi svoje specifične razvojne zgodovine prisiljena v tragično dejanje uboja lastnega otroka. Za tem dejanjem pa se, kot bomo pokazali, skriva še nekaj, kar Lacan imenuje *jouissance*.

²⁶ *Jouissance* je specifičen užitek, ki je nekaj več od ugodja, nekaj nesimbolizabilnega, saj subjekt, ki ga doživi, ne more o njem ničesar povedati, hkrati pa se lahko hitro sprevrže tudi v svoje nasprotje.

7 OBNOVITEV TRAVMATIČNEGA DOGODKA IN PONOVI TEV SIMBOLNE KASTRACIJE

Globoko v nezavednem se torej zaradi travmatičnega doživetja lahko fiksira nek vtis, ki lahko ob pritisku nezadovoljenega nagona ali neugodja zunanje zaznave posameznika vedno znova vrača v situacijo njegove travmatično doživete »nezgode« in njenega ponavljanja (Freud 1987, 249).²⁷

Potlačeni travmatični dogodki so specifično subjektivne narave (Freud 1987, 255) in so pogojeni s subjektivnim občutenjem in dožemanjem lastne specifične razvojne preteklosti. Strukturni razlogi možnih travm pa so po Lacanu vedno vpeti v označevalno verigo. Miller (2001, 27) tako pravi, da se vzrok »blešči v manku, v samem manku v označevalni verigi«, saj »veriga prevaja vez, ki obstaja med vzrokom in mankom«. Vzrok specifičnih dejanj tako lahko poiščemo preko tega, kaj je izrečeno prek družinske zgodbe subjekta. »Gre za zgodbo o tem, kako je bil subjekt ločen od svojega prvotnega objekta, o tem, kako, kakršnokoli travmo je že subjekt utrpel, ga je aficirala nenadna izguba, izguba njegove zmožnosti za življenje. In kateri pomeni so se pojavili ob tej ločitvi, katere fantazme; katero subjektivno pozicijo in kateri užitek je subjekt iz te katastrofe pridobil« (ibid., 36).

Tako bomo na grobo poskušali pogledati v patološko subjektivno ozadje specifične ženske – detomorilke, ki torej izhaja iz družinske zgodbe, intenzivne navezanosti na primarni objekt želje – mati, ter temu sledečih zavrnitev in razočaranj, kar pri njeni separaciji povzroči fiksacijo na ta dogodek, torej na travmatično doživeto separacijo.

²⁷ Vzdraženja od zunaj, ki so dovolj močna, da prebijejo dražljajski ščit, so travmatična. Zunanja travma vnese motnjo v energijsko obratovanje organizma in sproži obrambna sredstva, s tem pa je načelo ugodja sprva onesposobljeno. Osiromašeni so tudi vsi ostali psihični sistemi in psihične dejavnosti so ohromljene ali oslabiljene (Freud 1987, 265–267). Zaradi umanjkanja tesnobne pripravljenosti se takemu preboju dražljajskega ščita pridruži še trenutek groze in življenjske nevarnosti, kar vključuje odsotnost prekomerne investicije sistemov, ki prvi sprejemajo dražljaje. Sistemi tako niso zmožni vezati prihajajočih količin vzdraženja, posledice preboja dražljajskega ščita pa se lažje razmahnejo. Če tako moč travme preseže določeno mejo, ne bo imela več nobene teže. Na tak način delujejo psihične travme iz otroštva, ki se ravna po prisili ponavljanja (ibid., 268–269). Mehanska sila travme pa sprosti tisti kvantum seksualnega vzdraženja, ki zaradi pomanjkljive tesnobne pripravljenosti deluje travmatično, sočasna telesna poškodba pa z zahtevo po narcistični prekomerni investiciji prizadetega organa veže presežek vzdraženja (ibid., 265–270).

Ženska, ki je pod vplivom nosečnosti in materinstva podlegla regresiji v lastni infantilizem,²⁸ zdaj preko otroka, s katerim se nahaja v stanju prvotne spojenosti oziroma zlitja, podoživlja izkustva lastnega zgodnjega otroštva. Ta izkustva se zaradi občutka enosti z otrokom obnavljajo v skladu z otrokovim libidinalnim razvojem, ki prehaja skozi vsa tri obdobja otroške seksualnosti, s tem pa pri ženski postopoma prihaja do vznika tesnobnih predstav iz nezavednega, ki so nastale ob nezadovoljenosti in zavrnitvah lastnih infantilnih teženj in s tem do ambivalentnih občutij, ki so primarno vir sovraštva do lastne matere. Zaradi dvojne identifikacije in nove objektne izbire pa se zdaj prenašajo na lastni jaz in na otroka. Pri ženski, ki je bila v lastnem infantilnem razvoju deležna pretirane ljubezni ali sovraštva svoje matere, je ambivalentnost čustvenih vzgibov v dispoziciji še izdatno prisotna in se zdaj manifestira v odnosu do otroka. Posledica intenzivnosti enega od obeh polov ambivalence s strani lastne matere v otroštvu ženske pa je tudi, da ženska zdaj ponovno dojema svoje telo kot nediferencirano. Zato otroka²⁹ dojema kot podaljšek oziroma del lastnega telesa,³⁰ kar ji rabi za oporo eksistence, saj ji zapolnjuje nezavedni »manko-v-bitu«. Zaradi tega pa se oklene zlitja z otrokom, vendar pa je prekinitev tega zlitja neizogibna.

Z otrokovo separacijo od nje pride pri njej do prisile ponavljanja travme svoje prve infantilne separacije, ki je hkrati prvotna travma,³¹ ki jo je ženska doživela ob vzpostavitvi subjektivnosti. Iz nezavednega potlačenega zdaj vznikne manko, ki izhaja iz prve želje po materinem telesu, s tem pa pride do grožnje razpada njene identitete. Zaradi tega pride pri ženski do ponovne narcistične razžalitve in s tem do potrebe po ločitvi od neugodja, ki je tako velika, da potrebuje objekt, kamor ga lahko prežene. S tem se osamosvoji tudi sadistična kompetenca seksualnega gona, ki zdaj meri na poškodovanje

²⁸ Natančneje regresiji v oralno fazo svojega libidinalnega razvoja, tj. v obdobje primarne oziroma imaginarne identifikacije pred vstopom v zrcalni stadij.

²⁹ V narcistični imaginarni identifikaciji, kjer ni občutka ločenega jaza in obstajajo le dvojni odnosi.

³⁰ Freud govori o otroku kot podaljšku materinega telesa v navezavi na sadistično-analno fazo libidinalnega razvoja ženske. V nezavednem imata otrok in falos enako veljavo kot izločki – »kot darilo in telesni del, od katerega se je mogoče ločiti« (Hus 2001, 128). Otrok je tako razumljen kot (ločljiv) del materinega telesa (ibid., 128).

³¹ Gre za travmo nezmožnosti prevesti razmerje lastnih staršev v »spolni okvir, v okvir tega, kaj je moški in kaj je ženska« (Miller 2001, 28), tj. za travmo seksuacije, ki se kaže v manku povezave med tema razmerjema, saj ni neke fiksne formule za prehod. Tako subjekt skuša to razmerje kodirati skozi falos (ibid., 29).

objekta – otroka,³² iz katerega izhaja groza³³ nekonsistentnosti in občutek, da se ji krati užitek. Tako se njena zahteva, ki meri na nekaj več, kot je otrok sam – *objet petit a*, prestavi na mesto prvotne nemožnosti, saj prvotno vzpostavljeni manko vztraja in presega vse, kar ji lahko otrok da v odgovoru. S tem pa pride do tega, kar je zajeto v Lacanovem izreku o ljubezni: »Ljubim te, ker pa v tebi nepojasnljivo ljubim nekaj bolj kot tebe – *objet petit a*, te pohabim« (Lacan 1996, 247). Tako ženska zdaj aktivno izvede akt simbolne kastracije – ubije otroka, ki ga dojema kot del lastnega telesa – zato, da s tem ponazori zlom dvojnosti med sabo in otrokom. S tem se lahko opredeli kot ločena od otroka – Drugega in tako lahko ponovno privzame svojo identiteto glede na falos. Tako ponovno vstopi v simbolni red, temu pa nujno predhodi potlačitev in premestitev manka v nezavedno.³⁴

V tem dejanju prisile ponavljanja se odraža večno vračanje istega, realnega, kjer gre po Lacanu za reprezentacijo tistega, kar se je zgodilo, torej temeljnega razcepa subjektivnosti in njene ponovne vzpostavitve. S to ponovitvijo simbolne kastracije se je tako ženska, ki je pri svoji separaciji oziroma simbolni kastraciji ostala pasivna, zdaj predstavila v aktivno vlogo, hkrati pa je posredno zadovoljila še zatirani maščevalni impulz zoper lastno mater, ki ji je pripisala povzročitev prvotne travme. S tem je travmatični dogodek postal predmet duševne predelave, vendar pa se zaradi ponovne potlačitve lahko ob ponovni nosečnosti in materinstvu travma ponovi, s tem pa tudi samo dejanje.

Ta dogodek jazu – ženski vsekakor ni prinesel ugodja, saj so ga spremljali občutki bolečine, tesnobe in groze. Tako se ponovitev umešča onstran načela ugodja. Onstran

³² Primarno na lastno mater, zdaj zaradi dvojne identifikacije na lastni jaz in na otroka, ker pa otroka občuti kot del sebe, se agresivnost izdatno usmeri nanj.

³³ Groza je stanje, v katerega subjekt zapade, če naleti na nevarnost, na katero ni bil pripravljen – poudarjen je trenutek presenečenja (Freud 1987, 249).

³⁴ Za boljše razumevanje načina ponavljanja kastracijskega kompleksa navedimo še logično izpeljavo Vogrinčeve (2000, 174):

Ekonomija ojdipske strukture, ki je vedno tudi ekonomija izmenjave med bitji, ki jim je predpisana identiteta kot spolna identiteta njih kot subjektov, pa je ekonomija ponavljanja delovanja označevalca, katerega učinek je vselej že kastriran subjekt, to se pravi ponavljanja simbolne identifikacije kot spolne identifikacije, v kateri gre za vzpostavitev manka oziroma odsotnosti izvirnega simbiotičnega razmerja z materinim telesom in katero spremlja potlačitev, premestitev podobe oziroma simbola tega razmerja z materinim telesom v nezavedno in nadomestitev s podobo oziroma simbolom kastriranega telesa v zavednem. To pa je ponavljanje kastracijskega kompleksa.

načela ugodja pa je, kot smo na kratko nakazali zgoraj, nekaj, kar po Lacanu predhodi subjektu (Miller 2001, 39). To je *jouissance*, ki ga z vstopom v simbolni red – jezik posameznik izgubi, saj je Drugi strukturno ločen od *jouissance*³⁵ (ibid., 41–42). Po Lacanu je, kot primarni objekt užitka, prepovedana mati³⁶ *jouissance*, ki je »prepovedana govorečemu bitju kot takemu« (ibid., 42). Subjekt do tega užitka – *jouissance* nima dostopa, razen v nečem, kar Lacan imenuje pravo dejanje. Pravo dejanje pomeni prekoračitev »kode, zakona, simbolne celote«, s katerimi pride subjekt »prej ali slej navzkriž« (ibid., 49). To pravo dejanje je dejanje samomora subjekta (ibid., 48), ki je lahko tudi zločin (ibid., 50) in predstavlja subjektov popolni razcep, ki »v kratkem stiku doseže ta hkrati centralni in izključeni predel« njegovega sveta, »ki ga je Lacan poimenoval užitek« (ibid., 49). Ta užitek kot *jouissance* prinaša zadovoljstvo subjektovemu nezavednemu in čeprav ga jaz doživlja kot grozo, ga je subjekt prisiljen ponavljati kot nek simptom. Subjekt je »vdan svojemu simptomu, čeprav mu ta prinaša bolečino« (ibid., 49), »trpljenje in mora biti nek užitek, užitek, ki ni povezan z ugodjem, temveč prav z bolečino, ki ga zadovoljuje, ki [v danem primeru] škoduje organizmu, in kolikor se ta užitek osamosvoji, vodi v smrt« (ibid., 50). Gre torej za »patologijo ugodja v neugodju«, ključno vez med libidom in gonom smrti, ki je po Lacanu *jouissance*, ki tvori nek notranji razcep med libidom in gonom smrti (ibid., 19), ljubeznijo in sovraštvom, naklonjenostjo in agresijo (Freud 1987, 290).

V tem vdoru nezavednega, ki posameznika vedno znova vrača na točko prvotne nemožnosti polnega obstoja in ga hkrati sili v travmatična občutja bolečine, ki prinašajo užitek njegovemu nezavednemu, se kaže vsa tragičnost ženske, ki stori dejanje, ki sega onkraj zakonov človeškega – simbolnega reda. Gledano širše je to tragičnost celotne kulture in družbe, ki jo tvorimo subjekti, ki smo v svojem temelju razcepljeni in nestalni in obstajamo zgolj pod vladavino nezavednega, ki nas sili k ponovni vzpostavitvi nekega iluzornega, fantazmatskega prejšnjega stanja, ki smo ga morali zapustiti, da smo lahko vzpostavili kulturo in družbo. S tem se spet enkrat potrjuje Freudov izrek, da Jaz »ni

³⁵ Ta Lacanova trditev izhaja iz strukturnega nastanka *objet petit a*, pri čemer Lacan izhaja iz tega, »da obstaja nekaj od libida, kar ne more biti prevedeno v označevalce«, kar tako »ne more nastopiti na mestu Drugega«, kar torej »ne more biti označeno in prenešeno na nek označevalec«, kar je torej *objet petit a*, ki je *plus-de-jouir* – presežni užitek kot razlika med libidom in jezikom, ki proizvede mali *a* kot preostanek, torej *jouissance* – Drugi = *a* (Miller 2001, 43).

³⁶ Gre za tisto, kar je prepoved incesta z materjo.

[niti] gospodar v lastni hiši, pač pa se mora zadovoljiti z bornimi sporočili o tem, kar se nezavedno dogaja v njegovem duševnem življenju« (Freud v Bahovec 1990, 3).

8 SKLEP

Dejanje detomora je v končni instanci reprezentacija prekinitve odnosa z Drugim, ki je primarno prekinitev odnosa z materinim telesom. Gre za reprezentacijo izgube materinega telesa kot opore subjektive eksistence, ki se zaradi nemožnosti zadovoljitve na primarnem objektu – materi nujno začne naslavljat na nek nadomestni objekt – falos, ki v imaginarnem obljublja zadovoljitev želje polnega obstoja, zapolnitev subjektivega »manka-v-bití«.

Prvotna travma simbolne kastracije oziroma separacije pri detomorilki kaže težavnost privzema lastne identitete glede na falos in težavnost spoznanja, da je njegov status prevara. Vzrok tega leži v predzgodovini Ojdipovega kompleksa, v intenzivnem zlitju z materjo in skrajni ambivalentnosti čustvenih vzgibov, zaradi česar pri separaciji pride do intenzivne bolečine in sovraštva ob izgubi.

Zaradi regresije v infantilizem v nosečnosti in materinstvu, falos pri detomorilki zavzame mesto Drugega – otroka, s tem pa je njena identiteta ponovno nujno negotova, saj je na mestu Drugega želja ali manko in tako na mestu Drugega ni nobene končne gotovosti, ki bi razcepljenemu subjektu – materi – detomorilki omogočila zapolnitev »manka-v-bití« in s tem zagotovila polnost njenega obstoja. Zaradi grožnje ponovne izgube opore eksistence, ki izhaja iz travmatičnega občutenja lastne separacije, pride tako do ponovnega preboja groze in sovraštva, ki pokaže svojo demonično naravo v uboju otroka.

Dejanje detomora torej pomeni reprezentacijo simbolne kastracije, zloma dvojnosti, ločitve od Drugega, ki se v dejanju kaže kot ločitev od otroka, ki v končni instanci pomeni ponovno najdenje identitete ženske – detomorilke, kot privzem identitete glede na falos.

V iskanju odgovora zakaj lahko otrok predstavlja tako grozo materi, da le-ta prestopi mejo zakona človeškega simbolnega reda, smo s pomočjo za nas osrednjega Freudovega koncepta prisile ponavljanja, našli vzrok v nemožnosti polnega obstoja subjekta, ki se zaradi specifične fiksacije na točko prvotne travme, ki jo doživi subjekt pri vzpostavitvi

lastne subjektivnosti, odraža v dejanju detomora. Skozi ta pogled je dejanje detomora morda res posledica fiksacije ženske na točko simbolne kastracije, pri čemer žensko prisila ponavljanja ob otrokovi separaciji od nje, vrne v travmatično doživetje lastne separacije in s tem v ponovitev simbolne kastracije, ki vodi v uboj otroka.

V iskanju vzroka dejanja detomora smo rekonstruirali konstitucijo subjektivnosti detomorilke in s tem ustvarili nek prototip specifične patološke subjektivnosti, ki vodi v dejanje detomora. Življenjske zgodbe posameznih detomorilk pa so specifično subjektivne in tako je teorija le boren prikaz razvojne preteklosti, ki vodi v tako dejanje. V namen nadaljnjega raziskovanja bi tako bilo potrebno v teorijo vključit še posamezne študije primera detomora in raziskati tudi simbolne detomorilske drže, ki se kažejo v kulturnih mitologijah in literaturi, kot na primer pri nas v Desetnici in v ljudski pesmi.

9 LITERATURA

Bahovec, Eva D. 1990. *Kopernik, Darwin, Freud: Študije iz filozofije in zgodovine znanosti*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Balažic, Milan. 2006/2007. *Predavanja pri predmetu Politologija seksuacije*. Ljubljana: FDV.

Cowie, Elizabeth. 1991. Ženska seksualnost. V *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*, ur. Eva D. Bahovec, 148–169. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Cvetek, Olga. 2009. Matoz pričakuje zavrnitev ugovora – usodne noči je bila prištevna. *Delo.si*, 17. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/84575> (7. september 2009).

Freud, Sigmund. 1920/1987. Onstran načela ugodja. V *Metapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec, 239–300. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

--- 1931/1991a. O ženski seksualnosti. V *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*, ur. Eva D. Bahovec, 23–38. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1924/1991b. Zaton Ojdipovega kompleksa. V *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*, ur. Eva D. Bahovec, 5–11. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1905/1995a. *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

--- 1933/1995b. Ženskost. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo* 1 (1–2): 139–155.

--- 1917/2006. O pretvorbah nagonov, posebej pri analni erotiki. V *Spisi o seksualnosti*, ur. Miran Božovič, Mladen Dolar, Rado Riha, Alenka Zupančič in Slavoj Žižek, 97–104. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1921/2007a. Množična psihologija in analiza jaza. V *Spisi o družbi in religiji*, ur. Simon Hajdini, 251–319. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1912–1913/2007b. Totem in tabu. V *Spisi o družbi in religiji*, ur. Simon Hajdini, 47–201. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Hayward, Susan. 1996. *Key Concepts in Cinema Studies*. London, New York: Routledge.

Hamon, Marie-Christine. 1991. Freud in Ojdip pri deklici. V *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*, ur. Eva D. Bahovec, 83–120. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Hus, Irma. 2001. Materinsko telo. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo* 7 (3–4): 125–143.

Lacan, Jacques. 1991. Pomen falosa. V *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*, ur. Eva D. Bahovec, 39–48. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1996. *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 2004. Zrcalni stadij kot oblikovalec funkcije jaza. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo* 10 (1–2): 43–49.

Matičeto, Marko. 2009. *Boš videl*. Ljubljana: KUD France Prešeren Trnovo.

Miller, Jacques-Alain. 2001. *O nekem drugem Lacanu*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Moi, Toril. 1999. *Politika spola/teksta: feministična literarna teorija*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Rohde, Anke. 1996. *Die Tötung des eigenen Kindes – Motivationen und Schuldfähigkeitsbeurteilung beim Infantizid*. Dostopno prek: http://www.femina.uni-bonn.de/pdf/veroeffentl/Infant_Schuldf_Wien_2007.pdf (3. september 2009).

Rose, Jacqueline. 1991. Ženska seksualnost: Jacques Lacan in *École freudienne*. V *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*, ur. Eva D. Bahovec, 121–147. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1996. *Ženskost in njeno nelagodje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Salecl, Renata. 2002. Realno zločina. *Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja* 40 (3–4): 25–49.

--- 2007. *O tesnobi*. Ljubljana: Sophia.

Vogrinc, Barbara. 2000. Luce Irigaray – filozofija v razsežnosti ženskega. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo* 6 (1–2): 163–199.

--- 2002. Psihoanaliza in resnica: Lacan in Irigaray. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo* 8 (3–4): 131–147.

Wiese, Annegret. 1993. *Mütter, die töten: psychoanalytische Erkenntnis und forensische Wahrheit*. München: Fink.